

Nekrolog

VAGN DYBDAHL

1. februar 1922 - 27. februar 2001

I februar 2001 døde historikeren og arkivmanden, fhv. rigsarkivar, dr. phil. Vagn Dybdahl i en alder af 79 år efter længere tids sygdom.

Vagn Dybdahl var født i Struer. Mellemskole- og gymnasietiden forløb i Århus, hvor Vagn Dybdahl i 1940 fik studentereksamen fra Marselisborg Gymnasium under den navnkundige rektor, dr. phil. J.K. Larsen, der på mange måder blev dybt beundret af VD, hvilket er kommet til udtryk gennem et tæt portrætstudie.

Der er næppe tvivl om, at Vagn Dybdahls opvækst, først i den hurtigt voksende by Struer i det vestjyske, siden i den unge universitetsby Århus kom til at sætte sine spor i den unge iagttagende VD, der bl.a. flere gange udtalte, at han i sin opvækst mødte såvel grundtvigianere, højrefolk som socialister. Straks efter sin matematisk-naturvidenskabelige studentereksamen i 1940 begyndte han at studere historie på Århus Universitet. Målet var ikke den traditionelle skoleembedseksamen, men en magisterkonferens, der blev erhvervet allerede i 1945. I studentertiden besvarede han en prisopgave, Hans Broge og det jyske erhvervsliv, og hermed var kursen på det nærmeste udstukket for den videre forskning. Økonomiske og socialhistoriske emner havde fanget hans interesse.

Universitetsårene fik også på andre områder afgørende betydning for Vagn Dybdahl. Instituttet var ungt, og den ledende kraft var professor C.O. Bøggild-Andersen, der var meget åben over for de studerendes ideer. Samme år som VD påbegyndte sine universitetsstudier, blev Troels Fink ansat på instituttet. Begge fik livet igennem afgørende betydning for VDs udvikling og i samspil med de to udvikledes det, der skulle blive hans livsværk: Etableringen af Erhvervsarkivet.

Efter at være blevet magister fortsatte han sit medarbejderskab ved Komiteen for oprettelse af et erhvervsarkiv i Århus. Den var han blevet knyttet til allerede i 1942 med rigsarkivar Axel Linvald for bordenden sammen med byens borgmester, E. Stecher Christensen. I 1948 blev Erhvervsarkivet etableret som en selvejende institution, hvor VD natur-

ligt blev ansat som leder. Statutterne fastslog, at Erhvervsarkivet var direkte underlagt rigsarkivarens tilsyn. Denne bestemmelse skabte et frugtbart samarbejde mellem VD og Axel Linvald.

Erhvervsarkivets formål var at indsamle arkivalier, der kunne belyse udviklingen inden for dansk erhvervsliv, opfattet i allerbredeste betydning. Afgørende var det imidlertid, at det ikke blot handlede om indsamling, men tillige om forskning i samlingerne. Selv om ressourcerne var små, så lykkedes det at etablere et samspil med universitetsundervisningen, som VD blev knyttet til som undervisningsassistent, siden som ekstern lektor, hvilket betød, at et stigende antal studenter valgte ikke blot at studere teoretisk økonomisk historie, men også at arbejde dybere med disciplinen, herunder aktivt benytte samlingerne for at etablere ny viden. Vigtigt var det naturligvis for de unge studenter, at der var skabt muligheder for udgivelse af resultaterne, for allerede i 1949 udsendtes på VD's initiativ første bind af Erhvervshistorisk Årbog, der i de følgende år blev et flagskib for institutionen, fyldt med artikler, hvis emner havde deres naturlige udspring i samlingerne. Karakteristisk var det, at det ofte netop var emner, som historikere ikke tidligere havde været opmærksomme på eller havde opfattet som relevante for faget.

Vagn Dybdahls arbejde med arkivalier var fra starten en succes målt ikke blot i hyldeomfang, men også kvalitativt. Arbejdet kom netop i gang i en brydningstid, der betød, at det lykkedes at sikre en række arkiver fra købmandsgårde i de gamle bykerner. Erhvervslivets specialisering betød, at ganske mange var lukningstruede, men nu lykkedes det i mange tilfælde at redde arkiver, der måske gik tilbage til slutningen af 1700-årene.

Arbejdet med at indsamle arkiver var påbegyndt i kældrene under det nye Århus Rådhus, der netop var indviet i 1941. Placeringen her havde yderligere det formål at demonstrere over for tyskerne, at alt var optaget. Herfra flyttede samlingerne i 1950 nærmere studenterne: til universitetshovedbygningens kælder. Penge var der ikke mange af til flytning og indretning af lokaler, så Vagn Dybdahl brugte ganske megen tid på at skaffe midler til lønninger og drift. Byens erhvervsliv støttede, men også erhvervsorganisationerne i hovedstaden blev opmærksomme på, at der blev skabt noget værdifuldt i Århus.

Vagn Dybdahl spillede bevidst på, at en bestyrelse måtte gøres ansvarlig, så fra starten i 1948 bestod den af repræsentanter fra ikke blot arbejdsgiverside, men også lønmodtagerside, universitetet og byen. Borgmester Sven Unmack Larsen blev naturligt formand. Han blev i 1958 efterfulgt af professor Troels Fink, der havde haft sæde i bestyrelsen siden 1948. Om arbejdet i bestyrelsen er det sagt, at det var Vagn

Dybdahl, der fik ideerne, men bestyrelsen, der sorterede, så der blev udstukket en realistisk kurs.

Ikke mindst samarbejdet med Århus by blev udbygget stadig tættere. Under tiden på rådhuset var det naturligt, at institutionen også fik et ansvar for byens historiske arkiv og gradvist over årene udvikledes et samarbejde, der i realiteten i dag har karakter af en stadsarkivfunktion, dog sådan, at de levende arkiver fortsat varetages administrativt af rådhuset.

Tiden på rådhuset betød også, at Vagn Dybdahl som erklæret socialdemokrat fik et indgående og værdifuldt samarbejde med byens skiftende borgmestre. Først Sven Unmack Larsen og siden ikke mindst med Bernhardt Jensen, der allerede som kulturrådmand havde været en afgørende figur for VD. De to udviklede endnu et initiativ af betydning: Byhistorisk Udvalg.

I forbindelse med borgmester Sven Unmack Larsens 60 års fødselsdag i 1953 havde VD stået bag udgivelsen af bogen *Seksten Århusrids*. Den blev en vældig succes og efterfulgtes siden af en lang skriferække og den formelle etablering i 1956 af det kommunale Århus Byhistoriske Udvalg med kulturrådmænd som født formand og lederne af byens kulturinstitutioner som fødte medlemmer. Fra 1956 blev der hvert år sidst på efteråret udgivet en bog med et lokalhistorisk emne. F.eks. *Århus-Promenade 1909-59*, der fejrede jubilæumsåret for den store Landsudstilling i Århus i 1909, en bog om Marselisborgskovene i 1974, skrevet af Bernhardt Jensen, for blot at nævne enkelte af den lange række, der alle hentede deres emner i byens historie. Som noget helt nyt demonstreredes kombinationen af byhistorie og erhvervshistorie i bogen *Butik i Århus*, 1981. En vis kulmination blev nået med den såkaldte *Århus Årbog* i 1972, der i tekst og billeder fastholdt væsentlige træk af årets gang, og herunder lod særlige elementer historisk perspektivere i særskilte artikler. I næsten 25 år blev bogen udsendt og dannede model for tilsvarende udgivelser i andre større købstæder.

Det var VDs fortjeneste konstant at tiltrække forfattere til den omfattende publikationsvirksomhed. Han havde en imponerende evne til at få folk med forskellig baggrund inddraget i arbejdet: typografer, journalister, politifolk, bibliotekarer foruden efterhånden en voksende gruppe af historikere. Popularisering af historien var et hjertebarn for VD. De glæder, han selv havde haft med historien, ønskede han også andre skulle få del i. For de ikke læsesterke, lagde han derfor også megen vægt på, at illustrationer og billeder alene skulle kunne fortælle historie. På dette grundlag lykkedes det at sælge lokalhistoriske bøger i et oplag på op mod 10.000 eksemplarer.

I Vagn Dybdahls tid blev Byhistorisk Udvalg en institution, der professionaliserede byhistorien. Det hele kulminerede med udgivelsen af Århus Byens Historie 1-4, efterfulgt af et biografibind i 2001. VD tilkendegav, at han med stor interesse havde fulgt tilblivelsen af værket og kom med sin kontante måde herunder med positive og negative tilkendegivelser. Selv om han holdt meget af at popularisere, så var han også forsker og fulgte nøje med i forskningens resultater.

Vagn Dybdahl arbejdede utrætteligt, og konstant var der knaphed på ikke blot kontante midler til institutionens drift, men også pladsmangel. Den afgørende forbedring indtraf i 1962, da Erhvervsarkivet kunne forlade sin adresse siden 1956 i den gamle Hammelbanegård, for i stedet at rykke ind i Statsbibliotekets gamle bygning midt i Århus. Manøvren havde forinden krævet, at den selvejende institution havde ændret juridisk status til statsinstitution med egen arkivlov af 25. maj 1962.

Som et bevidst led i at fremføre betydningen af erhvervshistorien engagerede VD sig meget stærkt i udarbejdelsen af 3. udgave af Dansk Biografisk Leksikon. For de fleste er det ukendt, hvilket kæmpearbejde der lå bag udvælgelsen af de navne, der skulle medtages fra erhvervslevet. Der blev bevidst kæmpet for hvert eneste navn, og var de først medtaget, var det forpligtende at få skabt en biografi, der retfærdiggjorde navnet. Udover erhvervsfolk udarbejdede VD et betydeligt antal biografier over socialdemokratiske politikere. Mange af disse portrætter er i dag på det nærmeste blevet »sandheden« om de pågældende.

Siden 1866 havde Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur udgivet sit tidsskrift. Det havde det svært i årene under og efter Besættelsen, men i 1947 fik VD overladt ansvaret for det gamle tidsskrift, der i hans hænder hurtigt kom til at opleve en renæssance. Tidsskriftet fik i 1966 navnet »Historie«, og VD fortsatte som redaktør til 1979. Sammen med rektor Erik Reske-Nielsen og professor Rudi Thomsen lagde han i 1950 ydermere grunden til tidsskriftet »Nyt fra Historien«, der i form af anmeldelser skulle orientere om den nyeste litteratur inden for faget. Det var en stor indsats, for udover arbejdet med at redigere tidsskrifterne skrev VD også et betydeligt antal anmeldelser.

1960erne blev i det hele taget vel nok den mest frugtbare periode i Vagn Dybdahls liv. Han skabte respekt om sin position som historiker i 1965 med udgivelsen af bd. 12 i Politikens Danmarks historie. Bindet hed De nye klasser og beskrev udviklingen 1870-1913. Bindet er betegnet som et højdepunkt i VDs forfatterskab, idet han her på forbilledlig vis beskrev den voldsomme omlægning, som samfundet netop undergik i disse år. Det er langt fra de sædvanlige politiske beskrivelser, men det er dagligdagen for landarbejdere og den hastigt fremvoksende bybe-

folkning, der står i centrum for hans fremstilling. Illustrationerne var i mange tilfælde nye, hentet fra de indsamlede arkiver.

Et næste højdepunkt i Vagn Dybdahls liv var disputatsen *Partier og erhverv 1-2*, med undertitlen *Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet 1880-1913*, der blev forsvaret i 1969. Heri havde han samlet en betydelig del af den viden, der var opsamlet fra arkiverne og det stadig større bibliotek, der voksede frem som en naturlig del af Erhvervsarkivets indsamlingspolitik. Disputatsen er på dansk grund et pionerarbejde i at foretage en empirisk funderet afdækning af sammenhængen mellem økonomisk, social og politisk historie.

Kontakten med studenterne var en særlig glæde for VD. Siden 1950 havde han under forskellige ansættelsesformer været knyttet til Historisk Institut, og et vekslende antal studenter fulgte hans undervisning. Det var altid emner fra socialhistorien eller temaer fra økonomihistorien, han lagde frem. Vel kunne undervisningen foregå på universitetet, men almindeligvis var det på hans kontor eller mødeværelse. Antallet af studenter var måske begrænset, men til gengæld kunne man opleve en undervisning så engageret, at undertegnede ikke siden har mødt tilsvarende. Den store belæsthed, erhvervet gennem den omfattende anmeldervirksomhed, kom her til fuld udfoldelse, og studenterne blev ofte udstyret med private udgaver af relevant litteratur.

Undervisningen kunne være temaanlagt og endte måske med en særlig bogudgivelse som resultat. Det var tilfældet med bogen *Før Fædrelandets bedre Flor* (1969), der havde Det kgl. danske Landhusholdningsselskab i centrum. Arkivet var netop indgået i Erhvervsarkivets samlinger, men det var også tilfældet med bogen *Sociale Studier*, der kom i 1975 og indeholdt specialestudier over temaerne prostitution, kriminalitet og fattigdom 1870-1906. Af andre undervisningstemaer var der arbejdsløshedsfænomenet under industrialismen samt temaer om modernisering af transportforhold og meget mere.

Specialeundervisning forgik almindeligvis om aftenen. Man mødtes klokken 18.30 og fortsatte, til der ikke var mere at tale om. Det kunne godt være midnat, når højstemte studenter forlod arkivet, almindeligvis beværtet med smørrebrød som en velkommen pause undervejs.

Der er næppe tvivl om, at Vagn Dybdahl på en eller anden måde kørte træet i Århus midt i 1970'erne. Studenteroprøret havde været voldsomt og en heftig kritik havde været rettet mod ham, ligesom det eksterne lektorat i økonomisk historie, han havde beklædt siden 1960, var under angreb. Alt det betød, at han begyndte at interessere sig for nye opgaver. Det blev forskningspolitik. I 1972 var han blevet medlem af Statens Humanistiske Forskningsråd og fra 1977 næstformand for Planlæg-

ningsrådet for Forskningen. Sideløbende hermed havde han sæde i Socialdemokratiets forskningspolitiske udvalg.

Med det store engagement ikke blot som arkivar, men også i forskningspolitik, var det ikke helt uventet, at VD pr. 1. januar 1979 tiltrådte som rigsarkivar, en stilling han beklædte til sin pensionering i 1992. Hans tid blev præget af de besparelser, som hele statsadministrationen blev underkastet i disse år. Han påtog sig dog fortsat nye opgaver og var således fra 1980-90 formand for Dansk Historisk Fællesforening og Dansk Arkivselskab, en forening af arkivfolk i fortrinsvis den private sektor. Idemæssigt havde han også stået bag oprettelsen af denne.

VDs tid som rigsarkivar blev næppe den reformperiode for arkivvæsenet, han selv havde forestillet sig. Ressourceknapheden havde del heri, men tillige gjorde det sig gældende, at Rigsarkivet og landsarkiverne stillede krav, der adskilte sig markant fra, hvad han kendte fra Erhvervsarkivet. Det betød også, at tiden til aktiviteter uden for institutionen blev knap, noget han havde svært ved at forlige sig med.

VD tog i midten af 1980erne initiativ til udarbejdelse af et udkast til en arkivlov, som – hvis det var blevet fremmet – måske kunne have ændret det indtryk af arkivernes lukkethed, som blev fremført i den offentlige debat. Som det blev, måtte VD administrere videre på utidssvarende og lidet gennemsigtige regler.

Også pladsproblemer i de gamle bygninger på Slotsholmen måtte han slås med. Hans forgænger, rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, havde allerede erhvervet en grund til samling af de spredte magasinfunktioner. Den byggesag måtte imidlertid opgives for i stedet at blive erstattet af et lejemål i en stor lagerhal i Glostrup.

En vigtig sag for Vagn Dybdahl var tillige løsningen af det såkaldte »Norges-spørgsmål«. Sagen drejede sig om udlevering/deponering af arkivalier tilbage fra dobbeltmonarkiets tid før 1814. Løsningen blev en kombination af filmning/deponering i Norge af de originale arkivalier, i princippet et langtidslån i et såkaldt Danmarks magasin under det norske rigsarkiv i Oslo.

VD glædede sig over, at der blev igangsat en betydelig udgivelsesvirksomhed i hans tid som rigsarkivar, ligesom det var ham, der fik arbejdet med udgivelsen af Rigsarkivets store Guider ikke blot igangsat, men på det nærmeste også gennemført.

I mange år havde VD været en dreven skriftlig debattør i dagspressen, men det nye medie i form af TV lærte han aldrig at håndtere, hvilket igen betød, at hans tid i København næppe kom til at stå i samme markante lys som tiden i Århus.

VD kunne ved sin form støde mange mennesker fra sig, og han fik

måske derfor ikke den anerkendelse, som hans store og på mange måder banebrydende indsats ellers kunne berettige til.

Når Vagn Dybdahl blev presset, kunne han blive ubehagelig bister, og det var, hvad han blev i København, og det er måske den simple forklaring på, at han næppe befandt sig så godt i hovedstaden, som han havde gjort i Århus. Det er da også karakteristisk, at initiativet til det festskrift, der blev udsendt på hans 65 års fødselsdag i 1987, blev taget i Århus og var udformet som en særudgave af Erhvervshistorisk Årbog, samt at det havde hentet sine emner fra de arkivsamlinger, Vagn Dybdahl havde været med til at sikre for det danske samfund.

Henrik Fode